

predavanja na visoki kulturni in idejni ravni. Še zanimivejše pa je dejstvo, da je imel Trst za najbolj proletarsko in najbolj revolucionarno slovensko mesto, ker je ravno v Trstu slovenski delavski razred še najbolj popolno in najbolj organizirano za tedanje čase izražal svoje revolucionarne cilje. V posredni polemiki s tedanjo tržaško socialistično stranko je poudarjal, da mora biti razredni boj tesno povezan z bojem za emancipacijo narodnosti, ker je revolucionar le tisti, ki se zaveda, da mora njegov boj za emancipacijo delavskega razreda istočasno, brez privilegiranja enega ali drugega elementa, dvigniti narodnost, ki ji pripada, na popolno enakopravno raven, da se ne bi postavil na isto raven kot večinska buržoazija, ki hoče asimilirati slabotnejšo nacijo. V tem smislu je bil Cankar globok mislec, saj je razvil nekatere ideje, ki jih je že prej izrazil Lenin in jih pozneje razvil Kardelj.

Ivan Cankar je torej zapletena osebnost. Zato je treba popolneje preučevati njegovo delo, ne da bi se spuščali v mitološke in alegorične predstave. Predvsem pa je treba preučevati Ivana Cankarja v okviru njegovega časa in njegove stvarnosti. Po drugi strani pa so njegove ideje, njegova misel, njegova dela, brez dvoma zaorale v stvarnost njegovega časa in v letih, ki so sledila po njegovi smrti. Morda je njegov vpliv po smrti še vedno najmanj raziskano področje. Vendar pa je gotovo, da so njegove ideje o narodnostnem vprašanju in o socializmu kot o družbi enakih globoko v praksi odjeknile vsaj v polpretekli in sedanji zgodovini slovenskega naroda.

Jože
Pirjevec

Cankar in D'Annunzio

Med Cankarjem in D'Annunziom je rahla podobnost: oba sta ustvarila tako bleščeče eleganten in harmoničen stil, da ju imamo po pravici za mojstra jezika, a mojstra, ki ju ne gre posnemati; oba sta imela celo vrsto epigonov, ki pa so utonili v morju skorajda nekoliko komične medlosti. Čeprav ju veže dejstvo, da sta vtisnila svojim delom nezamenljiv pečat, docela poseben izraz, imata v bistvu

kaj malo skupnega. D'Annunzio je človek katoliško obarvanega poganstva, ki stremi k zavojevanju umetniškega prostora, da bi v njem zasidral svoj neskončni narcizem. Cankar ima luteranskega duha umetnika, ki čuti svoje poslanstvo kot temačno in težko dolžnost. Prvi je glasnik, drugi je učitelj.

Njuni poti sta se srečali, vsaj simbolično, spomladi 1915. leta. V tistem času je formalno še nevtralna Italija nestrpno čakala na odločitev svojih vladajočih krogov za vojno ali mir, za intervencijo na strani centralnih sil ali na strani antante. Medtem ko je Salandrova vlada razpravljala s francosko, angleško in rusko o londonskem paktu, je parlamentarna večina, ki jo je vodil Giolitti, še stala na nevtralnih pozicijah. Množice pa, ki so jih podpihivale nacionalistične, iredentistične, a tudi demokratične sile Mazzinijevega kova, so glasno zahtevale italijanski vstop v vojno na strani antante. V tem trenutku se je D'Annunzio vrnil iz prostovoljnega izgnanstva

v domovino, da bi s svojo zvanečo retoriko prispeval k intervencijski propagandi. Komaj je prišel v Genovo, ni varčeval s silami in je na ves glas začel razglašati svoj politični program, ki je predvideval, da se mora Italija razširiti po sledih rimskih legionarjev proti centralni in balkanski Evropi. 7. maja je sprejel skupino Dalmatincev, ki so mu prinesli v dar knjigo z dokazi o italijanstvu Dalmacije, in je ob tej priliki izjavil: »Ne alpski Nemec, ne kraški Slovenec, ne Madžar iz puste, ne Hrvat, ki ne pozna zgodovine ali jo ponareja, ne Trek, ki se šemi v Albanca, nihče ne bo mogel ustaviti usodnega ritma, rimskega ritma.«¹ In na večer 20. maja, ko je slavil odločitev za vojno, ki jo je kralj vsilil parlamentu, je razglasil navdušeni množici: »Ne bojimo se naše usode, ampak ji gremo pojoč naproti. Svinčena starost nas je težila, a glejte, naša mladost izbruhne naenkrat kot blisk. V vsakem izmed nas gori mladostni duh Konjenikov dvojčkov, ki stojita na straži pod Kvirinalom. To noč bosta šla napajat svoja konja k Tiberi, pod Aventin, preden zajahata proti Soči, ki jo bomo pordečili z barbarsko krvjo.«²

Kot je jasno, so to besede demagoga, ki je daleč od stvarnosti in skuša spremeniti politično manifestacijo v liturgično ceremonijo, namenjeno samo sebi. Avstrijska propaganda pa je izrabila bogato gradivo, ki ji ga je nudil pesnik za to, da ga je predstavila za glasnika vse Italije in razglašala — tudi v Sloveniji, kjer so se pojavile antihabsburške težnje — nevarnost italijanskega imperializma. To je narekovalo Cankarju, ki gotovo ni bil naklonjen Avstriji, da je vzel pero v roke in napisal oster članek, ki ga je pod naslovom *D'Annunzio* objavil 27. julija 1915, teden po prvi soški ofenzivi, v *Slovenskem narodu*.

Posebno v letih, ko ga je privlačevala evropska dekadenca, se tudi Cankar ni znal odtegniti D'Annunzиеmu čaru. Prebral je nekaj njegovih najbolj značilnih del in se tudi potrudil, da se s pomočjo slovarja prebije skozi dva originalna teksta: *Triumf smrti* in *Ogenj*.³ Čim bolj pa je rasel njegov etični zanos, tem bolj se je večalo tudi njegovo nezaupanje do D'Annunzиеve poezije, ki jo je odkrival »z žalostjo in nemirom«, kot sam pravi, sicer bleščečo v formalni uglajenosti, a brez vsebine. D'Annunzio, pravi Cankar, »razglašča vsemu svetu vsak svoj verz,« ki bi si ga Leopardi »še sebi ne bil povedal, nikar, da bi ga razustil.«⁴

Da bi dal Cankar duška svojim patriotskim čustvom, ki so jih ranile italijanske zahteve po slovenski zemlji, ne pozabi izrabiti nobenega sredstva, da bi očrnil D'Annunzia, ki ga označuje v uvodu omenjenega članka kot glas italijanske zemlje, kot najbolj žlahten sadež, ki priča o drevesu, ne da bi se zavedal krivice, ki jo s tem dela italijanskemu narodu. Ne zanika samo njegovo umetnost, temveč tudi njegovo moško častivrednost in ponos. V ta namen se spomni Eleonore Duse, »ki mu je z brezprimerno nežnostjo svoje umetnosti ovila venec krog pleše in ki je bila po duši in duhu, po lepoti in čednosti tako visoko nad njimi, da najvišja glorijska njena ni dosegla sijaja njenih belih rok.«⁵

¹ Gabriele D'Annunzio, *Prose di ricerca, di lotta, di comando* ..., knj. I, Milano, 1947, str. 35.

² Ibidem, str. 61.

³ Ivan Cankar, *Izbrana dela*, knj. X, str. 577.

⁴ Ivan Cankar, *Zbrani spisi*, knj. XIX, Ljubljana, 1936, str. 49.

⁵ Ibidem.

V zahvalo jo je D'Annunzio »v debeli knjigi« — v *Ognju* — seveda izpostavil zasmehu sveta. »In vlačuga«, pravi Cankar, »je bil on sam.«⁶

Vendar je pripravljen prezreti vse to: »Kdor koli ni bil prazen, nikoli ničemer, nikoli gobezdav, ta naj vrže kamen nanj!«⁷

Kar zbuja Cankarjevo jezo in njegov odpor, je dejstvo, da se je drznil ta »pesnik nepesnik«, ki ga je veliki narod vzdignil na svoja ramena, razglasiti svetu poezijo tatvine in da mu je ta veliki narod ploskal. Cankar seveda ni bil politično neizkušen in je dobro poznal grabežljivo slo svojega časa, tisto hlepenje po oblasti, proti kateremu se je on sam boril. Kar pa je v D'Annunzievem primeru podžgalo njegov bes, ni bilo toliko volja po osvojitvi sama na sebi, temveč dejstvo, da jo je italijanski bard slavil kot umetniško delo, kot najvrednejši izraz cele narodnostne skupnosti. To onečaščenje umetnosti se mu je zdelo tako podlo, da si je želel, da bi bila časopisna poročila zlagana: »Ker če bi to bilo res, tedaj bi bilo nadalje tudi res, da cel narod, velik narod živi edinole od svoje preteklosti, da gloje stebila in bilke na svojem lastnem grobu.«⁸ A to bi pomenilo tudi, da Michelangelo in Leonardo nista več živi prisotnosti, temveč samo relikvije že mumificirane preteklosti. »Toliko strahote pa nočeta ne zemlja, ne nebesa.«⁹

Gre za besede, za anateme, ki jih Cankar ni imel navado izrekati tujcem, saj je po večini hranil tak ton za svoje sonarodnjake. In on sam čuti potrebo, da prizna, kako mu jih je mučno izreči, čeprav se zaveda, da jih mora rabiti za obrambo primorskih in goriških Slovencev, ki ne smejo postati takšni sužnji, kot so njihovi bratje v Benečiji. »Vse je mogoče na svetu, ali to ne sme biti mogoče.«¹⁰

»Človek pa je star, izkušen in pokvarjen, zato je bilo mogoče, da je pesnik opeval tatvino. Da je pesnik v imenu svojega naroda oznanil, da okrađe narod. Sam Shakespeare bi si ne izmislil tolike sramote, življenje je hujše.«¹¹

Takó je zaključil svoj patetični članek, ki je ostal tudi njegov edini prispevek k tistemu viharju psolv, do katerega je prišlo v prvih mesecih vojne na italijanski in avstrijski strani. Gotovo mu je uspelo dati literarno vrednost tudi tej svoji kratki prozi, prav tako kot D'Annunziu, kateremu tudi v najbolj drznih vojnih razglasih ni popolnoma ugasnila iskra ustvarjalnega genija.

In tudi ta poteza, ki pa je izraz povsem drugačnih etičnih premis, je skupna Cankarju in D'Annunziu: ustvarjalna zagnanost, čustvenost, s katero sta — bolj s hladnim premislekom — branila svoja politična in narodnostna prepričanja.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, str. 50.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, str. 51.

¹¹ Ibidem.